

CLELIA IFRIM

Călătoria anotimpurilor

Am primit în primăvara aceasta (2025) din Nagoya, Japonia, cartea „My Journey with Haiku” (WEP International company, 29 november 2024) a doamnei, *sensei* Kōko Katō, nume de referință în lumea haiku-ului internațional modern. Cartea are tiparul / modelul vechilor jurnale japoneze de călătorie, și în special modelul cărții lui Matsuo Bashō „Drumul îngust spre nordul îndepărtat”.

„My Journey with Haiku” este publicată în limba japoneză, ideograme și *romaji* (transcriere cu litere latine), în limba engleză în traducerea autoarei împreună cu David Burleigh, și fiecare haiku este însoțit de un scurt comentariu privind înțelesul poemului, nume de plante și animale, geografii locale și date memoriale privind autorii respectivi. Are ca motto două citate binecunoscute din Matsuo Bashō și James Kirkup, ambele cu valoare sintetică și practică în scrierea poemului haiku. Citatul din Bashō sună așa:

„Despre pin, învață de la pin
Iar despre bambus, învață de la bambus. ”

Într-o lume tot mai amestecată, ce tinde tot mai mult spre anularea identității personale, definitorie pentru o ființă umană, acest sfat, deși poetic, este foarte util și de folos. Dincolo de aceasta este și o linie directoare, foarte simplă, care trimite exact la ținta de care ai nevoie: învață de la timp ce este timpul.

Călătoria anotimpurilor este o spirală infinită, dar poți alege un fragment, care poartă în el toate semnele întregului. A privi florile de cireș înseamnă a te hrăni natural:

„Cireșii-ncep să-nflorească –
eu trăiesc hrănindu-mi mintea
cu ce-i mai bun în fiecare zi”

Este un haiku scris de Kōko Katō la moartea soțului ei și face parte din primul capitol, care dă și titlul cărții. „Când scriu haiku mă simt liberă” scrie autoarea în comentariul însoțitor. Într-un fel frumusețea „florile de cireș”, timpul lor de înflorire, reciclează timpul morții.

Timpul din cartea „My Journey with Haiku” este redat prin obișnuita referință sezonala, Kigo, sau prin data diverselor evenimente, festivaluri, sau îndeletnici agricole. Hina Matsuri, Festivalul Păpușilor, este un foarte vechi festival, ținut fără întrerupere de sute de ani, în special de familiile care au fetițe. Are loc în luna Martie și este un Kigo de primăvară.

Sau un alt exemplu, culesul piperului, ca referință sezonala de vară:

„Culeg piper japonez încă verde –
dincolo de râu, vârfurile munților
sunt clare și strălucitoare”

Timpul ciclic, diferit de cel liniar, are în spirala lui, puncte suprapuse, la diferență de ani, pe fiecare nivel de rotație. Culegătorii de piper din poemul haiku de mai sus, fac și astăzi aceleași gesturi ca și cei din vechime. Și azi ei privesc aceeași munți de dincolo de râu. Apa curgătoare a râului este o trimitere clară la râul timpului.

Călătoria anotimpurilor trece încă o dată, traversând în fiecare an, sau la mii de ani distanță, fluxul timpului, prin același loc – câmpul de piper verde. Această călătorie este nesfârșită și un haiku poate reda prin limbajul său poetic nu numai stilul unui autor, ci și ideea că el însuși este un călător în barca timpului.

Pentru iubitorii de înțelesuri mai adânci, acest haiku trimite și la îndepărtata cultură Yayoi, cea mai veche cultură din arhipelagul nipon. Cultura Yayoi face trecerea de la viața nomadă de vânătoare, la cea stabilă, legată de cultivarea pământului – agricultura. Culegătorii de fructe, de piper, au fost primii oameni care au făcut această trecere, și cei de azi, locuind în satele de pe malurile râului Kiso, sunt urmașii lor în linie tradițională.

Al doilea capitol al cărții „My Journey with Haiku” este intitulat „Song of the Wind” și cuprinde diverși poeți internaționali care au publicat în paginile revistei „KO”, precum și autori japonezi din secolul XVII, aparținând diferitelor școli de haiku, și care au fost discipoli ai lui Bashō sau Buson.

Unul dintre ei este Kito Takai (1741 - 1789), discipol al lui Buson și el a scris acest haiku:

„Vânt de primăvară –
librăria pune prespapieuri
pe cărțile ilustrate”

Citindu-l, o mie de întrebări mi-au venit în minte. În primul rând, găsim o personificare. Librăria (bookshop, în traducerea din carte) se comportă ca o ființă umană. Amintesc din nou, pentru iubitorii de haiku, că metafora, personificarea, comparația și alte figuri de stil, fac parte integrală din scrierea poemului haiku. Ba mai mult, în cazul haiku-ului scris de Kito Takai, librăria este totuna cu cel care are grijă de ea, adică librarul.

De ce vrea librăria/ librarul să pună prespapieuri pe cărțile ilustrate ? Erau și alte cărți neilustrate ? De ce numai pe cărțile ilustrate ?

Sunt posibile multe răspunsuri, dar eu personal, aleg unul singur, care la rândul lui generează alte întrebări. Kitō Takai a fost discipol și succesor al școlii de haiku grupată în jurul lui Yosa Buson (1716 - 1783), la rândul lui un mare poet al luminii și un excelent pictor pe această temă. Acele cărți erau cărțile scrise și ilustrate de maestrul său. Haiku-ul scris de Kitō cuprinde această dorință, ca vântul puternic să nu-i ia, să nu-i „fure” cărțile maestrului său. Ele erau ca niște urme de viață. Timpul trecut (al maestrului) trăiește mai departe în timpul prezent (al poetului discipol). După moartea maestrului, poet și pictor, rămân cărțile scrise și ilustrate, și ele sunt comorile din mica librărie a lui Kitō.

În comentariul său, Kōko Katō ne vorbește despre vântul din nord care bate puternic, chiar dacă este primăvară, în regiunea Kyoto. Comentariul se încheie cu două rânduri despre „privirea blândă a autorului asupra prespapieurilor puse pe cărțile ilustrate”.

Ce erau de fapt, sau cum arătau acele „greutăți” puse pe cărți ? Eu cred că erau simple și naturale. De exemplu, niște pietre de pe munte, sau săculețe cu pietricele de pe malul râului, sau săculețe pline cu nisip alb din grădina templului din apropiere. Ceva din natura înconjurătoare.

Librăria, ca orice casă, are amintirile ei secrete care nu pot fi „furate”. Librărie și librar devin unul și același lucru. Așa cum spuneam, călătoria anotimpurilor are punctele ei de tranzit, și acolo în mica librărie a lui Kito, din secolul XVII, deschisă în aer liber, este unul dintre aceste puncte de tranzit.

De la primăvară, mergem mai departe odată cu anotimpurile, spre vară.

Printre autorii străini (nejaponezi) din cartea „My Journey with Haiku”, Kristen Deming (1939 - 2019) este prezentă cu următorul haiku:

„Liniștea muntelui
în vechea capcana pentru mistreți, ruginită –
licurici înăuntru ... și afară ... ”

Una dintre cele mai simple reguli de haiku (și chiar traducerea cuvântului „haiku”) se referă la posibilitatea de a găsi „o însușire comună pentru două lucruri diferite”. În haiku-ul semnat de Kristen Deming, și mistreții, și licuricii, sunt vietăți sălbatice diferite, dar ele pot cădea în aceeași capcană.

În comentariul său, sensei Kōko Katō pune accentul pe contrastul dintre liniștea muntelui în întunericul nopții și strălucirea licuricilor. Așa este, la modul real. La modul metaforic, întunericul are „capcanele” lui pentru a atrage lumina. O capcană sau un hotaru-bukuro (flori în care copiii înfășoară licuricii prinși) sunt alte puncte de tranzit în călătoria anotimpurilor.

Spuneam la începutul acestui eseu despre cele ce două citate, puse ca motto pentru acest jurnal de călătorie. Cel de-al doilea motto este un scurt îndrumar poetic, semnat de James Kirkup:

„Cuvintele sunt importante, dar ele sunt partea cea mai mică a unui poem. Există un spirit dincolo de cuvinte: pauzele, ezitățile și liniștea dintre cuvinte și dintre versuri, liniștea care face un poem viu ca o respirație. Acesta este adevăratul limbaj al poeziei. ”

Haiku-ul de mai sus întrunește toate aceste calități universale. Ultimul rând cuprinde și semnele unei pauze de liniște. Este liniștea care păstrează în adâncul ei o amprentă pusă de egalitatea concentrată între trecut și prezent, a unei clipe eterne. Haiku-ul doamnei Kristen Deming este o bijuterie care nu va rugini niciodată.

Poemele haiku înscrise de sensei Kōko Katō în cartea sa „My Journey with Haiku” păstrează ordinea anotimpurilor, și cel care urmează, toamna, este prezent prin cuvintele sezonale specifice: ceață, Calea Lactee, flori de toamna, zorele înflorite, greieri, culesul orezului ...

„Un călugăr ambulant aprinde focul
lovind o piatră de cremene – steluțe-mprăștiat
în câmpul cu flori de toamnă”

Yaba

Shida Yaba (1662 - 1740) folosește în haiku-ul său cuvântul sezonal „hanano”, ce definește varietatea unui câmp de flori și iarbă, toamna, la munte, asociat cu lumina steluțelor de foc.

Din comentariul făcut Kōko Katō aflăm că Shida Yaba, împreună cu alți doi poeți, a editat în 1694 o antologie a școlii de haiku Bashō, intitulată „Sumidawa” – „Sacul de Cărbuni”. El însuși a fost un poet itinerant, predând haiku în Centru și Vestul Japoniei.

Călătoria anotimpurilor are un itinerariu natural, un traseu ce urmează cărările munților, sau coborând prin pădurea de bambus până pe malul mării, reluând urcușul prin vreun sat ascuns în liniștea zăpezii, și iar spre vârful munților. Facem un scurt popas la începutul iernii, un loc de tranzit, undeva pe vârful unui munte. Cartea „My Journey with Haiku” poate fi considerată și un dicționar de cuvinte sezonale, o hartă pentru acestea, și fiecare kigo punctează un loc și spațiu bine definit.

Păsările de pradă, în special vulturul de munte, *taka*, sunt considerate cuvinte sezonale de iarnă.

„Noi le asociem cu asprimea începutului de iarnă” scrie Kōko Katō în comentariul său despre un haiku de James W. Hackett:

„Căutând în vânt
țipătul vulturului ...
acesta are forma ciocului său”

A căuta un lucru invizibil (sunetul) după forma unui lucru vizibil (ciocul vulturului) ține de măiestria poetului. În literatura haiku, printre cele câteva idei de rezistență în a păstra nealterat acest gen de poezie, se numără și relația obiect / subiect. Forma unui țipăt nu poate avea decât forma gurii sau a ciocului de pasăre care a țipat. Când obiectul devine subiect (și invers) atingem un punct maxim în scrierea poemului haiku. Alte forme, intruzia sau hibridizarea artistică, duc la artificialitate, care nu are nicio legătură cu poemul haiku. Prin excelență el este o poem natural.